

Відгук

офіційного опонента, кандидата психологічних наук, доцента
Хворост Христини Юріївни
на дисертацію Вовк Валентини Олегівни
«Психолого-педагогічні чинники розвитку
суб'єктної позиції студентської молоді»,
представленої на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

Рецензована дисертаційна робота присвячена одній із найбільш актуальних проблем сучасної психологічної науки – проблеми розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. Варто зазначити, що сучасне суспільство ставить до особистості високі вимоги, змушуючи її проявляти активність, ініціативність, самостійність, відповідальність, постійно розвиватися, намічати перед собою високі цілі і їх досягати. Саме ці якості характеризують суб'єктне ставлення до життєдіяльності і визнаються пріоритетними в особистісно-професійному становленні майбутнього фахівця. Фахівець, який лише є носієм певної сукупності знань, вмінь та навичок, який не здатен проявити гнучкість у будь-якій ситуації стає нецікавим і непродуктивним для сьогодення. Лише суб'єкт з активною життєвою позицією може ефективно функціонувати у всіх сферах життєдіяльності.

Саме тому цікавим і актуальним є вибір теми дисертаційної роботи, яка передбачає пошук та обґрунтування психолого-педагогічних чинників розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. Вибір вікової категорії виправданий тим, що студентський період у житті людини є найбільш активним у розкритті потенційних можливостей особистості, вдосконалення інтелекту, перебудови системи ціннісних орієнтацій та розвитку необхідних здібностей у зв'язку із опануванням фаху. Саме в процесі навчання у вищому навчальному закладі, закладаються основи тих суб'єктних якостей спеціаліста, з якими він ввійде в нову для нього атмосферу діяльності, де

створюватиме інноваційний резерв і потенційну еліту суспільства в цілому, акумулюючи в своїх ідеях потенцію майбутніх політичних, соціальних та економічних перетворень у суспільстві.

Зауважимо, що дисертаційна робота належно структурована, її науковий апарат відповідає змісту. Витримана структура вступу, де обґрунтовано доцільність такого дослідження, визначено об'єкт і предмет, чітко сформульовано мету й основні завдання, визначені напрями організації наукового пошуку та підібраний дослідницький інструментарій.

Логіка наукового пошуку дисертантки розгортається у відповідності до поставленої мети: теоретично та емпірично дослідити психолого-педагогічні чинники розвитку суб'єктної позиції студентської молоді та розробити й апробувати програму її розвитку. Отримані дисертанткою результати апробовані на конференціях різного рівня, використовуються в навчальному процесі зазначених навчальних закладів, що підтверджується довідками про впровадження.

Основний текст дисертації презентується у трьох розділах, в яких збалансовані теоретико-методологічні та експериментальні складові, спрямовані на розв'язання сформульованих автором завдань у їх іманентному зв'язку.

Найбільш істотними науковими результатами дослідження є:

– теоретико-методологічний аналіз існуючих в сучасній психологічній та педагогічній науці трактувань сутності понять «суб'єкт», «суб'єктність» та «позиція особистості», що стало теоретичним підґрунтям для визначення ключового поняття дослідження. Суб'єктна позиція майбутнього фахівця, розглядається автором, як система особистісно-значущих ставлень студента до себе як до фахівця, до обраної професії і до своєї майбутньої професійної діяльності, що детермінує активно-розвивальний характер професійно-особистісного становлення в освітньому просторі;

– виокремлення домінантних компонентів (мотиваційно-ціннісний, особистісно-діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний), критеріїв (професійна спрямованість, властивості особистості як суб'єкта діяльності та рефлексивність), показників (осмисленість життя та майбутніх перспектив, внутрішня мотивація учбово-професійної діяльності, прагнення до самоактуалізації, відповідальність, автономність, інтернальність, саморегуляція, рефлексивність, позитивне самоствавлення) та рівнів розвитку (пасивно-адаптивний, ситуативно-активний та активно-професійний) суб'єктної позиції студентської молоді;

– побудова структурно-функціональної моделі психолого-педагогічного супроводу розвитку суб'єктної позиції студентської молоді у процесі фахової підготовки, яка визначається сукупністю завдань, принципів, підходів, чинників, засобів у роботі з майбутніми фахівцями та викладачами вищого навчального закладу;

– удосконалення та розширення таких засобів розвитку суб'єктної позиції студентів у процесі фахової підготовки як тренінг для студентів «Розвиток суб'єктної позиції студентської молоді», методичні семінари для викладачів вищих навчальних закладів, освітній діалог як інноваційна психодидактична технологія, розвивальний потенціал психологічних дисциплін;

– пошук та обґрунтування психолого-педагогічних чинників (гуманістична спрямованість особистості майбутнього фахівця; розвиток суб'єкт-суб'єктних стосунків в освітньому діалозі; гармонізація самоствавлення та самооцінки; розвиток рефлексивних якостей; підвищення самоконтролю та самоорганізації) розвитку суб'єктної позиції студентської молоді.

Одним із завдань дисертаційної роботи було емпіричне дослідження особливостей розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. Відповідно до зазначених завдань констатувального фрагменту експерименту розроблена карта емпіричного дослідження особливостей розвитку суб'єктної позиції

студентів, яка включила комплекс взаємодоповнюючих психодіагностичних методик. Вибіркову сукупність на цьому етапі дослідження склали 243 студенти першого, другого, третього та п'ятого курсів навчання технічних, педагогічних, психологічних, правознавчих та медичних спеціальностей. Репрезентативність вибірки забезпечувалася методом квот.

Загалом констатувальна частина дослідження є достатньо змістовною і різноплановою, характеризується вдало підібраним і багатим діагностичним інструментарієм, яскравою демонстрацією результатів у вигляді рисунків і таблиць, що полегшують сприймання. Використання методів статистичної обробки і грамотне трактування їх даних забезпечує науковість у формулюванні висновків.

Отримані емпіричні дані та результати констатувального етапу експерименту стали основою для проведення формувального експерименту, який включав апробацію програми розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. Основною метою тренінгу «Розвиток суб'єктної позиції студентської молоді» постало розкриття суб'єктного потенціалу майбутніх фахівців та розвиток суб'єктних якостей, необхідних для досягнення успіху в майбутній професійній діяльності. За змістом тренінг охоплює три логічно пов'язані один з одним модулі («Моя індивідуальність», «Я – причина і результат моєї діяльності» та «Я – теперішній і Я в майбутньому») кожен з яких спрямований на розвиток одного із структурних компонентів суб'єктної позиції особистості та відповідних до них особистісних сфер. Основний методичний інструментарій становили вправи на формування певних умінь і навичок, рольові ігри, мозкові штурми, бесіди, релаксаційні вправи, міні-лекції, групові дискусії, творчі завдання тощо.

Результати, отримані при повторному діагностичному зрізі, здійсненому в експериментальній та контрольній групах, засвідчили ефективність розробленої дисертанткою програми розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. Свідченням цього є якісні та кількісні зміни за основними показниками суб'єктної позиції: виявлено зростання показника

осмисленості життя та майбутніх перспектив, зростання внутрішньої мотивації учбово-професійної діяльності, відповідальності, автономності, інтернальності, саморегуляції, рефлексивності, а також позитивного самоствалення.

Дисертаційне дослідження Вовк В. О. має незаперечну новизну й очевидне значення для психологічної науки та практики, зокрема використання його результатів у методичному забезпеченні діяльності психологічної служби в процесі фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, під час проектування індивідуальних освітніх траєкторій професійної підготовки майбутніх фахівців на основі розробки навчальних планів, у виховній діяльності кураторів академічних груп; у самоосвітній діяльності студентів вищих навчальних закладів.

Дисертація написана на належному науковому рівні і відповідає вимогам, які встановлені до кандидатських дисертацій. Автореферат дисертації Вовк В.О. відображає основні теоретичні положення та емпіричні результати рукопису роботи. Достатня кількість праць опублікованих автором дозволила висвітлити на їх сторінках основні результати дисертаційного дослідження.

Поряд з високою загальною оцінкою рецензованої дисертаційної роботи висловимо деякі побажання та зауваження:

1. Поділяючи думку дисертанта про те, що позицію можна тлумачити крізь призму низки ставлень до себе як фахівця, до обраної професії і до своєї майбутньої професійної діяльності, вважаємо, що автор не приділила достатньої уваги важливому поняттю, яке активно розробляються у сучасній психології та є референтом ставлення до себе. Ми маємо на увазі поняття самоприйняття, яке методологічно обґрунтовано у теорії реляційних фреймів С. Хейса. Також існує україномовна версія методики для діагностики безумовного самоприйняття J. Chamberlain, D. Наага, в адаптації В.М. Майструк.

Використання цієї методики дало б змогу уточнити суб'єктну позицію студента крізь призму безумовного самоприйняття себе як до фахівця.

2. У дисертації зазначено, що у якості вибірки обрано студентів 1-х, 2-х, 3-х та 5-х курсів. Водночас, тема, предмет і об'єкт передбачають дослідження розвитку суб'єктної позиції студентської молоді. Оскільки студентський вік не обмежується лише 1-м, 2-м, 3-м і 5-м курсом, більш доцільно було б залучення до дослідження ще й студентів 4-го курсу, що б дозволило більш повно дослідити особливості розвитку суб'єктної позиції.

3. Наголошуючи на безумовній теоретичній і практичній цінності проведеного здобувачкою дослідження, разом з цим хотілося б порекомендувати їй в майбутніх дослідженнях звернути увагу на гендерний аспект проблеми.

Зроблені побажання та зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження В. О. Вовк.

У підсумку можна констатувати, що дисертація «Психолого-педагогічні чинники розвитку суб'єктної позиції студентської молоді», вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних, відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, а її автор Вовк Валентина Олегівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Кандидат психологічних наук, доцент
кафедри практичної психології та
безпеки життєдіяльності
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

